

Szilveszter, a búfelejtő nap

Az év utolsó napja manapság december 31., korántsem volt azonban mindig így. A görögöknél például – mai szemmel nézvést – nagy volt az összevisszaság. Athénben és Delphoiban a nyári napforduló idején, júniusban zárták és kezdték az évet, míg Boitoiában a téli napforduló, Spártában és Makedóniában az őszi napéjegyenlőség jelentette ezt a határnapot. Milétosz és a többi kisázsiai ión város viszont márciusban kezdte az esztendőket. Az ókori rómaiak ez utóbbit vették át. Naptárjukban Julius Caesar-naptárreformja előtt ők is március 1-jén kezdték az évet, s csak azután lett január első napja az újév ünnepe. A görögök még nem ünnepelték az évvéget s az évkezdetet sem, mivel mindkettőt a többen alig valamivel különlegesebb naptári napként élték meg. A rómaiak mitológiája tapasztotta a neves dátumhoz a mára általánossá vált rítusokat. Az volt ugyanis az alapvetésük, hogy amilyen a kezdet, olyan a vég is. „Minden kezdetben benne van a jó és a rossz is” – mondta az újévi ünnep kapcsán Ovidius. Olyan hangulatot kell hát teremteni rögtön az elején, amelyet egész évben érezni szeretnénk. Mámorító italokkal köszöntötték egymást, s pénzzel, édességekkel, gyümölcsökkel ajándékozták meg a kedves ismerősöket, hogy édes és gazdag hónapok köszöntsenek rájuk. A *Julius Caesar* által elrendelt évkezdő hónap, Januarius (január) névadója a kétarcú, előre és hátra egyszerre néző *Janus*, a kezdetek és a végek istene volt. A kereszténység elterjedésével az egyház épp ezért sokáig hadat viselt a pogány isten naptári felmagasztosulása ellen, s a karácsonytól karácsonyig tartó egyházi év sok helyen még a XII-XIII. században is eltért a világi naptárban bejegyzettől. A december 31-ei évvégzés először a nicaea-i zsinat évében, 325-ben látszott győzni. Állítólag Szent *Szilveszter* pápa ekkor erőltette rá Itália népeire, akik már a márciusi hagyományhoz igyekeztek visszatérni. Többen úgy vélik, hogy ez lehet az oka annak is, hogy a szilveszter Itáliában – a világ más országaival ellentétben – azóta sem a nagy mulatozások napja. Arrafelé a vízkeresztig várnak a hejehujás vígságokkal. Az olaszok szűk rokoni körben töltik az óév utolsó óráit.

Szilveszter pápa ide, az egyházi év oda, több európai országban még a későbbi századokban is más-más időpontokat tekintettek a hivatalos évváltó napnak. A teljes világi átállás Francia földön például több évszázadot vett igénybe. (Igaz, a helyi évváltás már a korábbi időszakban is késett egy hónapot.) A régi francia naptár szerint ugyanis április elsején kezdődött az év, amely napon ősi szokás szerint az ismerősök ajándékokkal lepték meg egymást. Ez a hagyomány oly mélyen gyökerezett, hogy csak 1564-ban lehetett háttérbe szorítani, amikor IX. *Károly* királyi rendeletével végleg áttértette országát a januári évkezdésre. (Április elseje, a bolondozások világnapja azonban máig emlékeztet a háttérbe szorított egykor fontos napra.) Franciaor-

szág egyes vidékein (Bretagne, Normandia stb.) még ma is dívik ajándékokkal meglepni a szilveszteri vendégvárókat. Oroszország *Nagy Péter* uralkodásáig, az 1680-as évekig, a bizánci időszámítási formulát használta, s ott csak szeptember elsején nyitották meg az új évkönyveket. A nép jó része – dacára a cári ukáznak – pogány szokás szerint még csaknem egy évszázadon keresztül március elsején ülte meg az „új nyár” (azaz a tavasz, s ezzel az új év) ünnepét. December 31-e évvégzés jellege csak a XIII. *Gergely* pápa által bevezetett naptárreform (1582) után kilenc évvel, 1691-ben lett Európában kizárólagossá. Az évtől az új esztendő már valamennyi keresztény országban január első napján vette kezdetét. (Más kérdés, hogy a december 31-ei évvégzést átvevő ortodox naptárakban – a szökőnapok beiktatásának elmaradása miatt – a nyugati országoknál tíz, majd még annál is több nappal később köszöntött be az újesztendő. A pravoszláv Oroszországban csak 1918-ban vezették be a *Gergely*-naptárt.)

A *Szilveszter* maga egyébként egy latin eredetű utónév, s azt jelenti: erdő melletti, erdei. A római mitológiában *Silvanus* volt az erdők istene, s e névből alakult ki a *Sylvester* név. A legenda szerint a *Szilveszter* nevet elsőként az a római püspök viselte, akinek *Constantinus* császár odaajándékozta Rómát és azokat a tartományokat, amelyek később a pápai államot alkották. E tettét azzal indokolja a homályba vesző történet, hogy az illető a császárt – a kor színvonalán gyógyíthatatlan betegségből – a bélpoklosságból gyógyította volna meg. Tény, hogy a későbbiekben, a trónra lépéskor három pápa: I. Szent *Szilveszter* (314-335), II. *Szilveszter* (999-1003) és III. *Szilveszter* (1044-1045) is felvette a nevét. A magyar történelemben az e néven második írta be kitörölhetetlenül a nevét, hiszen államalapító Szent *István* királyunk számára ő küldte el azt a koronát, amelynek segítségével az ország a német-római és a bizánci császárok hűbéri alárendeltségét is sikeresen kerülte el.

Szilveszterkor ma a világ legtöbb országában önfeláldozóan ünnepelnek. Elbúcsúztatják az óévet, s vidám poharazgatással köszöntik az újat. Fogadalmak százait teszik, s semmivel sem kevésbé babonásak, mint a korábbi századok gyermekei. *Németországban* például *kémményseprők* járnak házról házra, hogy az embereket megérintve szerencsét hozzanak nekik (s persze, hogy bezebeljék az ezért járó jutalmukat). Sok országban – hosszú évek óta nálunk is – szokás a szilveszteri *petárdázás*, amely *Olaszországból* terjedt el. Ott az is hagyomány, hogy az év utolsó órájában ócska holmikot hajigálnak ki az ablakokból az utcára, a járókelők riadalmára, derűjére. (A rosszat, a haszontalant átvinni az újabb évre, egész évi szegénységet jelentene a megrögzött hajítgatók szerint.) A legtöbb országban megszokott a szilveszter estétől újév hajnaláig *papírtrombitákkal* és *kereplőkkel* csapott éktelen zaj, amely *Franciaország* felől terjedt el mindenfelé. Az eljárás eredeti célja az ártó, rontó erők

távol tartása, elkergetése volt. Egyes magyar tájegységeken ez okból az éjféle harangozást megelőzően a karikás ostor, a duda, a csengő, a kolomp is csatasorba állt. *Bulgáriában* szilveszter napján a fiatalemberek duzzadó rügyekkel teli hosszú somágakat („szurvaknici”) vágják, és azzal járják a házakat, jó egészséget és jólétet kívánva. Természetesen mindenütt ajándékokkal kedveskednek nekik – amit a somvesszőkre aggatnak –, de a leginkább a legelsőt jutalmazták, mert úgy tartják: hogy a gazdagodás attól az idegentől függ, aki szilveszter éjszakán először lépi át a ház küszöbét.

Az 1848-as szabadságharc előtt hazánkban nem nagyon ünnepelték meg az év utolsó napját. Németországból került át hozzánk a szilveszter ünneplése. Az ott elterjedt népszokás szerint az arra vállalkozó fiatalokat öregnek maszkírozták és végigkergették az utcákon, ezzel jelképezve az öregév kiebrudalását. (Az ember hajlamos mindig azt gondolni: az új jobbat hoz.). *Székelyföldön*, a *Sóvidéken* az emberek kezükben egy pénzérmét szorongatva, ülve várják az év utolsó másodperceit. Amikor éjfél üt az óra, abban a minutumban talpra szökkennek, hogy pénzzel ugorjanak át az új évbe.

Mennyi mindenre kell ilyenájt vigyázni! Itt vannak például az ételek. Baromfit tilos az újév napján enni, mert elkaparja a szerencsét, disznóhúst fogyasztani viszont muszáj, mert az betúrja a házba. A malac farkának meghúzása is ezért hoz szerencsét, hiszen állítólag erre az előtúrásra serkent. Lencsét is kell enni, mert az sok pénzt hoz a családhoz, meg nyulat, mert az elszalad az óév összes bajával, gondjával. Egész nap rettegni kell, hogy valamit le ne ejtsen, el ne törjön az ember, mert az egész évi szerencsétlenség-sorozat elindítója lehet. Muszáj éjfélig fennmaradni, mert aki korán ágyba bújzik, s ott leli az éjfél, a következő 365 nap java részét – úgy hiszik – csakúgy az ágyban tölti majd, persze betegen. Nőt nem szabad elsőként beengedni, mert csak az hoz szerencsét (vajon miért?), ha férfi lép be elsőként. Újév napján semmit sem szabad kiadni a házból, mert akkor egész évben kimennek az értékek ahelyett, hogy bejönnének. A bukovinai székelyek és moldovai csángók még az aznapi szemetet is félreteszik, mert kidobásával – így tartják – a szerencsét hajítanak ki. Persze az óvatlan emberhez mást is hozzávághatnak. Egyes vidékeinken szilveszterkor, pontban éjfélkor könnyen papucsok (akár súlyos testi sértést okozó fapapucsok is) röpködhetnek. Ez a számos jövőjös-

lás egyike. (Más szerelemjósításokról a **BARÁTSÁG** 2001/6. számában „Sorspróbbák december végén” címmel olvashattak összeállítást.) Ha a veszélyes lábbeli orrával a ház felé ér földet, a család eladó sorba került – s a papucsot kirúgó – leánya az eljövendő évben sem megy férjhez, ha azonban kifelé áll papucsorra, a szénája is kifelé áll, férjhez viszik mire lejár majd az új naptár. Ez azért is volt nagyon fontos kérdés, mert a szilveszter csúnya és méltatlan vénlánycsúfolással is járt. Aki sokadik évébe lépett, s még mindig nem kérte senki feleségül azt nagy szégyen érhetne ilyenkor. Az északkeleti országrészen – írja a Néprajzi Lexikon – ilyenkor zajlott az úgynevezett *szűzgulyahajtás*, (amely – tesszük hozzá – remélhetően végleg kiment a divatból). Ez is zajos felvonulás volt. A legények kiáltására („Kinek van eladó lánya? – Hajtsa ki a szűzgulyára!”) a házasságra érett, de még férjhez nem ment lányoknak ki kellett jönniük a házukból s ostorpatogatással hajtották őket végig a falun.

A házasságjósítás száznál is több változatán túl, az új évben várható *időjárás* izgatta elsősorban a gazdákat. *Aigner* Szilárdok és H. *Bóna* Márták helyett kénytelenek voltak még saját – időnként a mai meteorológusokat is megszágyenítő – megfigyeléseikre támaszkodni. A természet megfigyelése helyett ilyenkor azonban – pusztán babonára alapozott – *hagymakalendáriumot* készítettek. Ez az országosan elterjedt szilveszteri segéd-eszköz a következőképpen készült. Egy jókora fej vöröshagymát négyfelé vágunk és széjjelszedtük ízekre. Kiválasztottuk tizenkét egészséges lemezt és mindegyikbe egy csipetnyi sót szórtunk. A hagymalemezeket sorban egy tányérba, vagy tepsibe tettük, megjegyezve, hogy melyik milyen hónapot jelöl. Az óév utolsó estéjén feltették a kemence tetejére, s újév reggelén megnézték, hogy melyik hónap lemezén olvadt el a só. Az a hónap esős lesz, s amelyiken száraz maradt, abban a hónapban nem lesz eső – vélték. A népi hiedelmek szerint, ha az új esztendő első napján szépen süt a nap, akkor jó év lesz. A délvidéki magyarok azt tartották, ha csillagos az ég, akkor rövid lesz a tél, ha pedig piros a hajnal, szeles lesz az esztendő.

Szilveszter hagyományaiából szerencsére mára kikopott az a rengeteg félelem, ami évszázadokkal korábban jellemezte. Világszerte a legtöbben csak akként tartják számon, hogy az esztendőnek ez talán a legvidámabb napja, és alighanem így van jól.

Hegedűs Sándor